

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті зроблено теоретичний огляд робіт з проблеми дослідження становлення професійної ідентичності. Наведено дані власного практичного дослідження становлення кожного компонента професійної ідентичності на різних етапах навчання у ВНЗ.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, практичні психологи, професійна самооцінка, професійні цінності, професійна задоволеність.

В статье сделан теоретический обзор работ по проблеме исследования становления профессиональной идентичности. Приведены данные собственного практического исследования становления каждого компонента профессиональной идентичности на разных этапах обучения в вузе.

Ключевые слова: идентичность, профессиональная идентичность, практические психологи, профессиональная самооценка, профессиональные ценности, профессиональная удовлетворенность.

The article is about research of becoming of professional identity. Author cites a study formation of each component of professional identity at different stages of their education in the institute.

Keywords: identity, professional identity, practical psychologists, professional self-appraisal, professional values, professional satisfaction.

Актуальність дослідження. В даний час перед сучасною вищою школою стоїть завдання по забезпеченню ринку праці фахівцями, здатними на високому професійному рівні виконувати своє призначення. У цих умовах виникає протиріччя між потребою суспільства в професійних кадрах і небажанням більшості випускників працювати по вибраній спеціальності, часто це буває пов'язано з несформованістю професійної ідентичності у майбутніх фахівців.

Професійна ідентичність, сполучаючи соціальний і особовий пласти ідентичності, стає однією з найважливіших опор в житті сучасної людини (особливо в ситуаціях зміни орієнтирів і життєвих засад). Корінні економічні і політичні зміни, що безперервно відбуваються в українському суспільстві, пред'являють нові вимоги до фахівців, зайнятих в різних професійних сферах. Перед особою виникає необхідність постійного поглиблення отриманих знань і підтвердження свого професіоналізму. Незрідка потрібне стрімке опанування абсолютно нових знань і сфер діяльності. Сьогодні зростає необхідність у висококваліфікованих фахівцях, професіоналах, що усвідомлюють значущість своєї професії. Актуальність дослідження про-

фесійної ідентичності психологів обумовлена підвищеним інтересом суспільства до даної професії, а також необхідністю самої професії на сучасному світі.

З феноменом ідентичності пов'язані роботи С. С. Агєєва, А. Р. Асмолова, Н. С. Антонової, Ю. Р. Овчинникової, Р. В. Солдатової, В. О. Ядова і ін. Безпосередньо вивченню проблеми професійної ідентичності присвячені дослідження Е. П. Ермолаєвой, С. Колесова, Е. С. Коневой, Р. С. Овчарової, Н. С. Пряжникова, Ю. П. Поваренкова, Л. Б. Шнейдер і ін. Наявні дослідження професійної ідентичності стосуються більшою мірою процесу становлення професійної ідентичності студентів психологічних факультетів (Л. Б. Шнейдер, Ю. П. Поварчуків, Р. С. Овчарова).

Мега статті полягає у виявленні психологічних характеристик професійної ідентичності і її динаміки в період Навчання у вузі.

Для нас важливо проаналізувати становлення професійної ідентичності і виявити, які психологічні характеристики впливають на її становлення, на різних етапах професійної підготовки, в процесі входження особи в професійну діяльність

Поняття «ідентичність» походить від позднелатінського слова *identicus* і позначає «тотожність, збіг двох предметів або понять» [3, с. 256]. Традиційне введення в науковий (педагогічний для психологічний) ужиток даного поняття пов'язують з діяльністю основоположника психоаналізу З. Фрейда. Проте він говорив не про ідентичність як такий, а про поняття «ідентифікація» (нім. *Identifizierung*), під яким розумів «уподібнення «Я» чужому «Я», унаслідок чого перше «Я» в певних стосунках поводить як інше, наслідок йому, приймає його до певної міри в себе. Ідентифікація – виступає важливою формою зв'язку з іншою людиною, ймовірно, сама первинна, але не те ж саме, що вибір об'єкту» [9, с. 182-183].

В даний час процес ідентифікації отримав ширше тлумачення; у психології виділяються, принаймні, три пересічні області психічної реальності, які охоплюються даним поняттям: «по-перше, ідентифікація – це процес порівняння суб'єктом себе з іншим індивідом або групою на підставі стаłego зв'язку, а також включення в свій внутрішній світ і прийняття як власних норм, цінностей, зразків... По-друге, ідентифікація – це вистава бачення суб'єктом іншої людини як продовження себе самого... По-третє, ідентифікація – це механізм постановки суб'єктом себе на місце іншого...» [6, с. 130-131].

З точки зору психологічного змісту саме в першому значенні ідентифікація виступає як механізм породження і розвитку ідентичності. Психологічний сенс ідентифікації полягає в зіставленні, порівнянні суб'єктом системи своїх цінностей і цінностей, яким потрібно відповідати і відмові від тих, які не потрібні а, кінець кінцем, – в ототожнюванні себе з ким-небудь і чим-небудь.

Коли дослідники говорять про ідентичність як про феномен, то вони мають на увазі два важливі аспекти унікальності даного поняття. По-перше, коли Е. Еріксон визначав зміст ідентичності, він говорив про унікальність того особового змісту, який описується за допомогою поняття ідентичності. По-друге, унікальність поняття «ідентичність» визначається високою соціальною значущістю, якої набуває проблема ідентичності в сучасному суспільстві. Так, по словам Н. В. Антонової, «в контексті останніх соціальних змін посилюється інтерес до проблеми вибору, самовираження. У західній культурі свобода самовираження і вибору традиційно асоціюється з проблемою особистісної ідентичності» [1, с. 131].

Для досліджень в цієї області характерне виділення двох типів ідентичності: особистісної і соціальної. При тому, що в основі цих досліджень лежить розгляд феномену особистісної ідентичності, остання формується на основі ідентичності соціальної, будучи, за словами того ж дослідника, «вторинною по відношенню до соціальної ідентичності» [1, с. 142].

Ідентичність – істотне, постійне Я людини, внутрішнє, суб'єктивне поняття про себе. Як основні функції ідентичності виділяються наступні: визначення кордонів між «Я» і «Не-я», забезпечення внутрішньої узгодженості, розвиток особистості, інтерпретація соціального досвіду, регуляція поведінки і діяльності. Ідентичність є динамічною структурою, вона розвивається в процесі всього життя людини, причому цей розвиток нелінійний і нерівномірний, може йти як в прогресивному, так і регресивному напрямі [8, с. 107-123].

Відокремлення професійної ідентичності є закономірним процесом послідовної диференціації поняття «ідентичність», оскільки в основі даного процесу лежить специфіка її елементів. Для професійної ідентичності як такі виступають професійні цінності і мотиви, професійна я-концепція і позиція, професійні установки і переконання [5, с. 16-21].

Поняття професійна ідентичність, у повному розумінні слова, може відноситися лише до тієї категорії людей, для яких провідною основою ідентифікації є професійна праця. У даному контексті професійна ідентичність є продукт тривалого особистісного і професійного розвитку, який виявляється на досить високих рівнях опанування професії і виступає як стійке узгодження основних елементів професійного процесу [4, с. 3-14]. А одним з джерел формування професійної ідентичності є професійна освіта. [7, с. 16-27]. Профідентичність формується на основі цілеспрямованої активності особи, включаючи професійне навчання, професійне виховання і самовиховання [10].

Навчання у вузі є важливим періодом формування професійної ідентичності молодій людині. В процесі навчання у студентів-психологів формується образ вибраної професії: історія і значення професії в даний час, предмет, умови, засоби праці, вимоги професії до людини, перспективи розвитку професії.

На основі зіставлення «Образу-професії» з «Образ-я» у студента формується професійний «Образ-я» і складається усвідомлення своєї totoжності з обраною професією, формується позитивне відношення до себе як суб'єкту справжньої навчально-професійної діяльності.

Аналіз робіт вітчизняних дослідників, присвячених вивченню проблеми професійної ідентичності, показав, що в її структурі можуть бути виділені три компоненти [1, 2, 5, 7, 10]. Перший – це відношення людини до себе як до професійного працівника, прийняття себе як реального або майбутнього професіонала. Даний компонент виражається в тому, як людина оцінює свої професійні можливості, здібності, свій професійний потенціал це професійна самооцінка.

Другим компонентом професійної ідентичності виокремлено ставлення людини до тієї професії, яку він обрав або ще лише збирається обрати. Показником ставлення до професії – до її змісту, мотиваційним, когнітивним, ціннісним особливостям і тому подібне, – є професійна задоволеність, яка полягає в знаходженні можливостей задовольнити свої потреби за допомогою обраної професії.

У якості третього компоненту професійної ідентичності нами було визначено ставлення людини до цінностей, норм, ідеалів власного професійного співтовариства. Механізмом реалізації даного компонента професійної ідентичності в реальній професійній освітній діяльності людини виступає процес співвідношення власних інтересів, цінностей, ідеалів, норм з інтересами, цінностями, ідеалами, нормами того професійного співтовариства, в якому людина здійснює або передбачає здійснювати власну професійну діяльність.

Таким чином, дослідження особливостей професійної ідентичності студентів психологів, передбачає детальний розгляд її компонентів, тобто аналіз загального рівня розвитку кожного компонента в період навчання студента у вузі, аналіз особливостей розвитку компонентів на окремих курсах навчання, аналіз загального рівня розвитку професійної ідентичності студентів психологів у період навчання у ВНЗ.

На першому етапі нашого дослідження нами було висунуто наступну гіпотезу: розвиток професійної ідентичності в період навчання у вузі протікає з певними особливостями. Такі компоненти як задоволеність вибраною професією, прийняття цінностей професійного співтовариства, оцінка своїх здібностей у майбутній професійній діяльності піддаються якісним змінам.

Для підтвердження гіпотези ми визначили наступні завдання дослідження: узагальнити основні підходи до проблеми ідентичності, що склалися у вітчизняній і зарубіжній психології; визначити специфіку професійної ідентичності студентів вузу і її окремих параметрів; виявити динаміку зміни окремих параметрів професійної ідентичності на період навчання у вузі.

За допомогою методів дослідження таких як теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, спостереження, бесіда, експеримент: методика дослідження самооцінки Буда-

сси, методика «Задоволеність вибраною професією» (методика А. О. Реана, модифікація методик С. О. Ядова, Н. С. Кузьміной), опитувальник термінальних цінностей (І. Г. Сенін), методика «Ціннісні орієнтації» Рокича, методи статистичної обробки даних.

Було вивчено та з'ясовано стан досліджуваної проблеми у теорії та на практиці. Експеримент було проведено на базі психолого – педагогічного факультету РВНЗ «КПУ», у ньому прийняли участь студенти 1 і 4 курсів. Кількість вибірки склало 60 чоловік.

За результатами нашого дослідження було виявлено, що розвиток професійної ідентичності в період між першим і четвертим курсами супроводжується якісними змінами, а саме, найбільш істотні зміни характерні для таких компонентів професійної ідентичності, як задоволеність вибраною професією. У студентів психологів першокурсників міра задоволеності професією вище ($K3 = 0.51$) чим у студентів четвертого курсу ($K3 = 0.32$).

У результаті дослідження прийняття цінностей професійного співтовариства ми розділили студентів на декілька груп по переважаючих цінностях. Дані дослідження представлені в табл. 1.

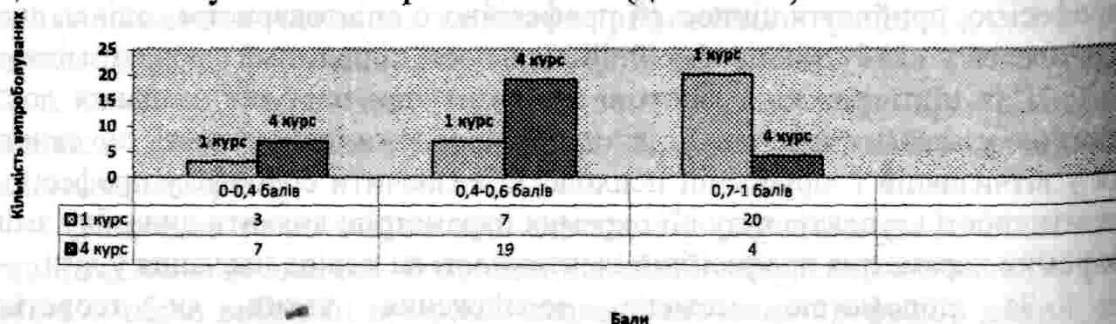
Таблиця 1

Розподіл по групах професійного співтовариства

Курси	Здоров'я, любов, наявність хороших і вірних друзів, життєва мудрість.	Активне ділове життя, цікава робота, матеріально забезпечене життя.	Особові характеристики	Інші
1	41,6 %	55,4 %	0	3 %
4	47,2 %	49,5 %	0	3,3 %

Як видно з таблиці, більшість студентів націлена на духовне задоволення, і розвиток себе на початку професійного становлення така тенденція зберігається протягом усього навчання у ВНЗ. До четвертого курсу значимішими стають матеріальні цінності, і велика їх частина реалізується у процесі навчання і освіти.

Професійна самооцінка студентів першого курсу має тенденцію до завищення, а на четвертому курсі відбувається зниження показників, самооцінка стабілізується і стає реалістичною (див. мал 1).

Мал. 1. Результати дослідження рівня професійної самооцінки студентів психологів 1 і 4 курсів.

З бесід, проведених з випробовуваними у ході обговорення результатів дослідження, було з'ясовано що, на початку навчання у ВНЗ, студент-психолог вважає, що він практично сформований фахівець, якому необхідно засвоїти виключно практичну сторону професії, вивчити декілька методик, і підкріпити свої пізнання щодо психіки людей, але до четвертого курсу він усвідомлює той факт, що він нічого не знає ні про психологію, ні про психіку, а теоретичний матеріал, що викладається йому в процесі навчання у ВНЗ замість відповідей на питання, що були, додає нові проблеми, про які він навіть і не здогадувався.

Отже студенти – першокурсники спираються на свої ідеальні уявлення про майбутню професію, які, як правило, при зіткненні з реальністю піддаються змінам. До четвертого курсу студенти побували на практиці в освітніх установах, ознайомилися із специфікою і об'ємами майбутньої трудової діяльності, з розмірами заробітної платні, а оскільки провідною термінальною цінністю є матеріальне забезпечення положення, тому задоволеність професією знижується.

Таким чином, професійна ідентичність є внутрішньо суперечливою характеристикою особистості на різних етапах професіоналізації напрям і рівень розвитку її основних компонентів можуть не збігатися. Приймаючи себе як професіонала, чоловік може сумніватися або відкидати професійні цінності, які йому нав'язує професійне коло. Приймаючи професійні цінності, людина може бути незадоволена вмістом і умовами професійної діяльності, що потребує від неї активності у самовираженні, саме розвитку, самоосвіти і самореалізації. Формування професійної ідентичності є досить складним, тривалим, вельми рухливим, багатоплановим і часом суперечливим процесом.

Література

1. Антонова, Н. В. Проблема особової ідентичності в інтерпретації сучасного психоаналізу, інтеракціонізму і когнітивною психології / Н. В. Антонова // Питання психології. – 1996. – № 1. – С.131-143.
2. Буякас Т. М. Про проблеми становлення відчуття самоідентичності у студентів-психологів / Буякас Т. М. // Вісник Московського Університету. – 2000. – № 1, – Серія 14, Психологія. – С. 56-63.
3. Велика Радянська Енциклопедія: у 30-ти т. / під ред. А. М. Прохорова. – М.: Радянська Енциклопедія, 1972. – Т.10: Іва-Італіки. – 592 с.
4. Гарбузова, Г. В. Емпіричні критерії формування професійної ідентичності студентів / Г. В. Гарбузова // Управління суспільними і економічними системами. – 2007. – № 1. – С. 3–14.
5. Зеєр Е. Ф. Особово-орієнтована професійна освіта / Е. Ф. Зеєр, Г. М. Романцев // Педагогіка. – 2002. – № 3. – С. 16-21.
6. Злівков В. І. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. / Злівков В.І. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. –144 с.
7. Ісмагилова Ф. С. До проблеми психологічного аналізу професійного досвіду / Ісмагилова Ф. С. // Вісник Московського Університету. – 2000. – № 2. – Серія 14, Психологія. – С. 16-27.

8. Козлова Т. З. Особливості соціальної ідентифікації на різних стадіях життєвого циклу особи // Соціальна ідентифікація особи / Отв. ред. Ядов В. А. – М.: РАН, 1993. – С. 107-123.
9. Кун М. Емпіричне дослідження установки особи на себе / Сучасна зарубіжна соціальна психологія: Тези / Під ред. Г. М. Андреевой, Л. А. Петровської / Кун М., Макпартленд Т. – М.: МГУ, 1984. – С. 180-187.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2010 р.

УДК 371.125

Кімач О. А.

викладач

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті йдеться мова про вплив ціннісних орієнтацій на становлення професійної ідентичності майбутніх психологів. Автором було розглянуто позиції різних вчених, які займалися цією проблемою. Проаналізовано взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та професійною ідентичністю.

Ключові слова: *цінності, ідентичність, ціннісні орієнтації, професійна ідентичність.*

В статье идет речь о влиянии ценностных ориентаций на становление профессиональной идентичности будущих психологов. Автором были рассмотрены позиции различных ученых, которые занимались данной проблемой. Проанализирована взаимосвязь между ценностными ориентациями и профессиональной идентичностью.

Ключевые слова: *ценности, идентичность, ценностные ориентации, профессиональная идентичность.*

The article deals with the impact of value orientations on the formation of professional identity of future psychologists. The author has considered the positions of different authors concerning this problem. Analyzed the relationship between value orientations and professional identity.

Key words: *values, identity, value orientation, professional identity.*

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві йде процес становлення нових життєвих цінностей, які поки ще не повністю затвердилися у свідомості і поведінці людей. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання ціннісних орієнтацій, як чинника становлення професійної ідентичності майбутніх психологів. Будучи основою моральної свідомості, вони впливають на життєвий вибір, виявляються в особливостях визначення мети й способів її досягнення, в конкретних вчинках і справах.

Цінності кожної людини – це цілий світ: складний, динамічний, суперечливий. Кожна людина оцінює факти свого життя за їх значимістю, реалізує ціннісне ставлення до світу. Цінністю є для людини все, що має для неї певне значення, особистий або суспільний сенс.